

1.2 Vardažodinių kalbos dalių kartojimas ir įtvirtinimas

Daiktavardis, būdvardis, skaitvardis yra **vardažodžiai**, nes jie pavadina daiktą. Visas šias kalbos dalis sieja linksniavimo ypatybė. Kai kurie kalbininkai prie vardažodžių, kaip linksniuojamųjų žodžių, priskiria ir **įvardžius**.

 1 užduotis. Kartodami ir įtvirtindami vardažodžių požymius, bendradarbiaudami atlikite užduotis.

1. Susiekite kalbos dalis su jų apibrėžimais ir pavyzdžiais.

*Viena, treji, trejos,
devynetas, viena ketvirtoji.*

Daiktavardis

Kalbos dalis, kuri žymi skaičių arba skaičiuojamąją vietą eilėje ir atsako į klausimus: *kiek? kelintas? kelinta?*

*Jis, ji, tas, ta,
toks, tokia.*

Būdvardis

Kalbos dalis, kuri nurodo daiktą, ypatybę arba skaičių, bet jų nepavadina.

*Diena, tauta,
namai, daina.*

Skaitvardis

Kalbos dalis, kuri reiškia asmens, daikto vardą, reiškinio pavadinimą. Atsako į klausimą *kas tai?*

*Laisva, laisvesnis,
ramus, dainingas.*

Įvardis

Kalbos dalis, kuri žymi daikto ypatybę ir atsako į klausimus: *koks? kokia? kuris? kuri?*

2. Šalia pateiktų žodžių užrašykite kalbos dalies pavadinimą.

1. Didelis, svarbus, naujas, geras, įvairus: _____
2. Darbas, žmogus, Lietuva, daina, laikas: _____
3. Jis, aš, šis, ji, tas: _____
4. Vienas, šimtas, tūkstantis, du, keturi: _____

3. Iššifruokite ir užrašykite patarlę. Nurodykite, kurių linksniuojamųjų kalbos dalių joje nėra.

Dinaa dialenė – luminsmko mlaretė.

1.2 Vardažodinių kalbos dalių kartojimas ir įtvirtinimas

4. Skaitydami mitologinę lietuvių dainą, pabraukite linksniuojamąsias kalbos dalis. Užrašykite, kiek kurių kalbos dalių radote.

Mėnuo saulužę vedė
Pirmą pavasarėlį.

Saulužė anksti kėlės,
Mėnužis atsiskyrė.

Mėnuo viens vaikštinėjo,
Aušrinę pamylėjo.

Perkūns, didžiai supykęs,
Jį kardu perdalijo.

– Ko saulužės atsiskyrei?
Aušrinę pamylėjai?
Viens naktį vaikštinėjai?

Liudvikas Rėza „Lietuvių liaudies dainos“

Daiktavardžiai

Būdvardžiai

Skaitvardžiai

Įvardžiai

5. Skaitydami straipsnio apie lietuviškąją astronomiją ištrauką, parašykite paryškintų žodžių linksnius.

Lietuviai, kaip ir daugelis **kitų** (_____) tautų, jau nuo seno tyrinėjo **dangų** (______). Mūsų protėvių ryšys su **kosmosu** (______) buvo grindžiamas visų pirma emociniu bei dvasiniu pagrindu, taip pat praktiniais sumetimais. Atsižvelgiant į **Mėnulio** (______) fazes buvo derinama sėja, daržų sodinimas bei **kiti** (______) ūkio darbai, o pagal Saulės tekėjimo bei leidimosi vietas skaičiuojamas laikas, **metai** (______) skirstomi į ketvirčius. Įrodymų, kad senovės lietuviai domėjosi astronomija, galima atrasti **tautosakoje** (______) bei kalboje. Nemažai dangaus **šviesulių** (______) ankščiau turėjo unikalius pavadinimus, o kai kurie išliko iki **šių** (______) dienų. Štai, pavyzdžiui, mūsų **gimtoji** (______) galaktika dar ir dabar yra vadinama Paukščių Taku, nors visose kitose Europos šalyse jai įvardyti naudojamas skolinys iš graikų mitologijos – Pieno Takas (angl. *Milky Way*). O šiandien **Didžiaisiais** (______) Grįžulo Ratais vadinamas žvaigždynas **lietuviams** (______) ankščiau buvo žinomas Samčio ar Kaušo **vardu** (______). Nemažai personifikuotų dangaus **kūnų** (______) galima rasti liaudies dainose ir pasakose, o į UNESCO nematerialaus kultūros paveldą įtrauktoje **kryždirbystėje** (______) itin reikšminga Saulės kulto simbolika.

Pagal Ugnių Babinską „Astronomijos mokslas Lietuvoje: istorijos nuotrupos“

6. Užrašykite paryškintų žodžių linksnius. Įminkite mįslę.

Šimtais (______) skaito, tūkstančiais (______) skaito ir niekaip nesuskaito. Įminimas: _____

Linksniai trumpinami dvejetainiai:

V. – vard.
K. – kilm.
N. – naud.
G. – gal.
Įn. – įnag.
Vt. – viet.
Š. – šauksm.

Sauliaus Kronio iškaltas kryžius „Šviesa“, 2021 m. Lietuvos nacionalinio kultūros centro nuotrauka

1.2 Vardažodinių kalbos dalių kartojimas ir įtvirtinimas

2 užduotis. Išanalizuokite lentelę ir bendradarbiaudami atlikite užduotis.

Pavadinimas	Skyriai	Gramatiniai požymiai
Daiktavardis	Bendriniai (<i>daina, giesmė, laikas, duona, darbas</i>) ir tikriniai (<i>Vytautas, Paukščių Takas, Grįžulo Ratai</i>).	Yra vyriškosios (<i>laikas</i>) ir moteriškosios (<i>daina</i>) giminės (giminėmis nekaitomi). Kaitomi skaičiais – vienaskaita (<i>daina</i>) ir daugiskaita (<i>dainos</i>). Yra vienaskaitinių (<i>varškė</i>) ir daugiskaitinių (<i>metai</i>). Kaitomi linksniais (<i>daina, dainos</i> ir t. t.).
Būdvardis	Paprastieji (<i>skambus, skambi, dainingas, medinis</i>) ir įvardžiuotiniai (<i>skambusis, skambioji</i>).	Kaitomi giminėmis – vyriškąja (<i>skambus</i>) ir moteriškąja (<i>skambi</i>). Kai kurie turi bevardę giminę (<i>skambu</i>). Kaitomi linksniais (<i>skambus, skambaus</i> ir t. t.). Kai kurie laipsniuojami: nelyginamasis (<i>skambus</i>), aukštėsnysis (<i>skambėsnis</i>), aukštesnysis (<i>skambesnis</i>), aukščiausiasis (<i>skambiausias</i>), visų, pats aukščiausiasis (<i>visų, pats skambiausias</i>).
Skaitvardis	Kiekiniai (<i>kiek?</i>): pagrindiniai (<i>vienas, du</i>), dauginiai (<i>vieneri, dveji</i>), kuopiniai (<i>dvejetas, ketvertas</i>), trupmeniniai (<i>dvi ketvirtosios</i>) ir kelintiniai (<i>kelintas? kelinta?</i>) (<i>pirmas, pirma; antras, antra</i>).	Vieni kaitomi būdvardiškai (giminėmis, skaičiais, linksniais) (<i>pirmas, pirma; pirmas, pirmi; pirmas, pirmo, pirmam</i> ir t. t.), kiti kaitomi daiktavardiškai (skaičiais, linksniais) (<i>šimtas, šimtai; šimtas, šimto, šimtui</i> ir t. t.). Visi skaitvardžiai linksniuojami: samplaikinių (sudėtų ir kelių žodžių) kiekinių skaitvardžių linksniuojami visi žodžiai (<i>du šimtai trys, dviejų šimtų trijų</i>), samplaikinių kelintinių skaitvardžių – tik paskutinis žodis (<i>šimtas antras, šimtas antro, šimtas antram</i>). Kai kurie laipsniuojami: nelyginamasis (<i>pirmas</i>), aukštėsnysis (<i>pirmėsnis</i>), aukštesnysis (<i>pirmesnis</i>), aukščiausiasis (<i>pirmiausias</i>), visų, pats aukščiausiasis (<i>visų, pats pirmiausias</i>). Kelintiniai skaitvardžiai įvardžiuojami (<i>pirmasis, pirmoji</i>).
Įvardis	Asmeniniai (<i>aš, tu, jis</i>), savybiniai (<i>manas, tavas, savas</i>), parodomieji (<i>šis, tas</i>), klausiamieji ir santykiniai (<i>kas, koks</i>) ir kt.	Vieni kaitomi būdvardiškai (giminėmis, skaičiais, linksniais) (<i>tas, ta; tas, tie; tas, to, tam</i> ir t. t.), kiti – daiktavardiškai (skaičiais, linksniais) (<i>aš, mes; aš, manęs, man</i> ir t. t.), treči – tik linksniais (<i>viskas, visko, viskam</i> ir t. t.). Kai kurie kaitomi dviskaita (<i>mudu, mudvi, juodu, jiedvi</i>), bevarde gimine (<i>tai, kita, visa</i>). Kai kurie įvardžiuojami (<i>manasis, manoji</i>).

1.2 Vardažodinių kalbos dalių kartojimas ir įtvirtinimas

1. Atsakykite į klausimus.

- Kuo skiriasi daiktavardžio ir būdvardžio gramatiniai požymiai?

- Kuo panašūs skaitvardžio ir įvardžio gramatiniai požymiai?

- Kurios linksniuojamosios kalbos dalys yra laipsniuojamos? Išvardykite laipsnius, pateikite pavyzdžių.

- Kurios kalbos dalys gali būti kaitomos bevarde gimine?

2. Paryškintus teksto žodžius išnagrinėkite morfologiškai: lentelėje įrašykite žodį, nurodykite kalbos dalies pavadinimą ir gramatinius požymius.

Kasdien galiu klausytis plokštelės, kur liaudies **dainas** dainuoja kaimo dainininkai. Užsimerkiu ir jaučiu, kaip **mane** užlieja **visa**, kas buvo. Tartum jie dainuotų mane, visą mano praeitį, ką atsimenu ir ko neatsimenu. Jaučiu **žodžiais** nenusakomą vienovę su žeme ir dangumi, medžiais ir paukščiais, su žmonėmis ir jų gyvenimais. Su visu šiuo kraštu. Kaip kokie **ritualiniai** nacionalinio gyvenimo ženklai šviečia tos dainos mūsų dvasios aukštybėse, prikelia **mumyse** tiek vaizdinių, kiek jokia kita muzika. **Tauta**, sukūrusi tokias dainas, vien tik už jas verta nemirtingumo.

Tai per daug **skambūs** žodžiai. Žinau, kad jais nieko neįtikinsiu. Geriau aš pasėdėsiu prie Žiūrų kaimo **dainininkų** plokštelės. Tikėsit ar ne, bet atsikelsiu po to **geresnis**.

Justinas Marcinkevičius „Dienoraštis be datų“

Žodžiai	Kalbos dalis	Skyrius	Giminė	Skaičius	Linksnis	Laipsnis

1.2 Vardažodinių kalbos dalių kartojimas ir įtvirtinimas

--	--	--	--	--	--	--

 3. Skaitydami tekstą skaičius užrašykite žodžiais (įvardž. – įvardžiutinė forma). Pasirinkite 3 skaitvardžius ir išnagrinėkite juos morfologiškai: ankstesnės užduoties lentelėje įrašykite žodį, nurodykite kalbos dalies pavadinimą ir gramatinius požymius.

Kiekvienos tautos dainos priklauso savitiesiems tradicinės kultūros tekstams. Nelengva nustatyti dainų amžių, kas ir kada jas sukūrė, bet žinoma, kad lietuvių liaudies dainos buvo pradėtos sąmoningai rinkti ir publikuoti tik **XIX** _____ amžiaus **1** (įvardž.) _____ pusėje. **1** (įvardž.) _____ lietuvių liaudies dainų rinkinį „Dainos“, kurį sudarė **85** _____ dainų tekstai ir **7** _____ melodijos, parašė Karaliaučiaus universiteto profesorius Liudvikas Rėza. Vėliau dainas ėmė skelbti ir kiti Lietuvos kultūros veikėjai – Simonas Stanevičius (rinkinys „Dainos žemaičių“), Simonas Daukantas („Dainės žemaičių“). Tačiau savo darbais tautosakos srityje šiuo laikotarpiu nepralenkiamas buvo dainų rinkėjas Antanas Juška. Jis užrašė maždaug **7000** _____ dainų tekstų ir apie **2000** _____ melodijų, išsamiai aprašė Veliuonos apylinkių vestuvių apeigas ir dainas.

Pagal Saulę Matulevičienę „Dainos“ ir „Visuotinę lietuvių enciklopediją“

3 užduotis. Pateiktus žodžius tekste įrašykite nurodyta forma.

1. **daina** – vns. G.
2. **gyva** – vns. G.
3. **programa** – dgs. Vt.
4. **žmogus** – dgs. K.
5. **pilnatvė** – vns. G.
6. **trečias** – mot. g. vns. V.
7. **kita** – vns. Vt.
8. **šviesus** – aukštesn. I. dgs. V.
9. **ranka** – dgs. K.
10. **jis** – dgs. G.

Paskui liaudies (1) _____ eičiau ir eičiau.
Aš dar užtikau liaudies dainą (2) _____. Ne koncertų (3) _____, o tarp (4) _____. Po jos sparnais gyvenom, darbus dirbom, sielos (5) _____ reiškėm. Ten, kur buvome du – (6) _____ buvo daina. Už gryčios, ant kalnelio, augo jovaras. Aukštas, toli matomas. Tai prie jo ir lipdavo visos rugiapjūtės ir linamynio talkos – kad (7) _____ parapijoje girdėtusi. Nusileisdavo žmonės nuo to kalnelio (8) _____, tarytum už (9) _____ laikydamiesi. Ne kalnelis, o daina pakylėdavo (10) _____.

Justinas Marcinkevičius „Dienoraštis be datų“

1.2 Vardažodinių kalbos dalių kartojimas ir įtvirtinimas

Jau žinote, kad **morfologinė žodžių daryba** – tai naujos reikšmės **žodžių sudarymas pridedant priesagas, priešdėlius, keičiant galūnes, suduriant žodžių kamienus**. Dariniai daromi iš **paprastųjų** (pamatinių) žodžių. Dariniai skirstomi į **vedinius** ir **dūrinius**. **Vediniai daromi** prie žodžio **pridedant priešdėlį, priesagą arba keičiant galūnę**. **Dūriniai daromi sujungiant** dviejų žodžių **kamienus**.

4 uždutis. Paaiškinkite, iš ko ir kaip sudaryti pateikti skaitytų tekstų žodžiai ir, remdamiesi žodynu (žr. *Naudingos nuorodos*), paaiškinkite nežinomų žodžių reikšmes.

Plokštelė – _____

Nemirtingumas – _____

Aštuoniasdešimt – _____

Apylinkė – _____

Pilnatvė – _____

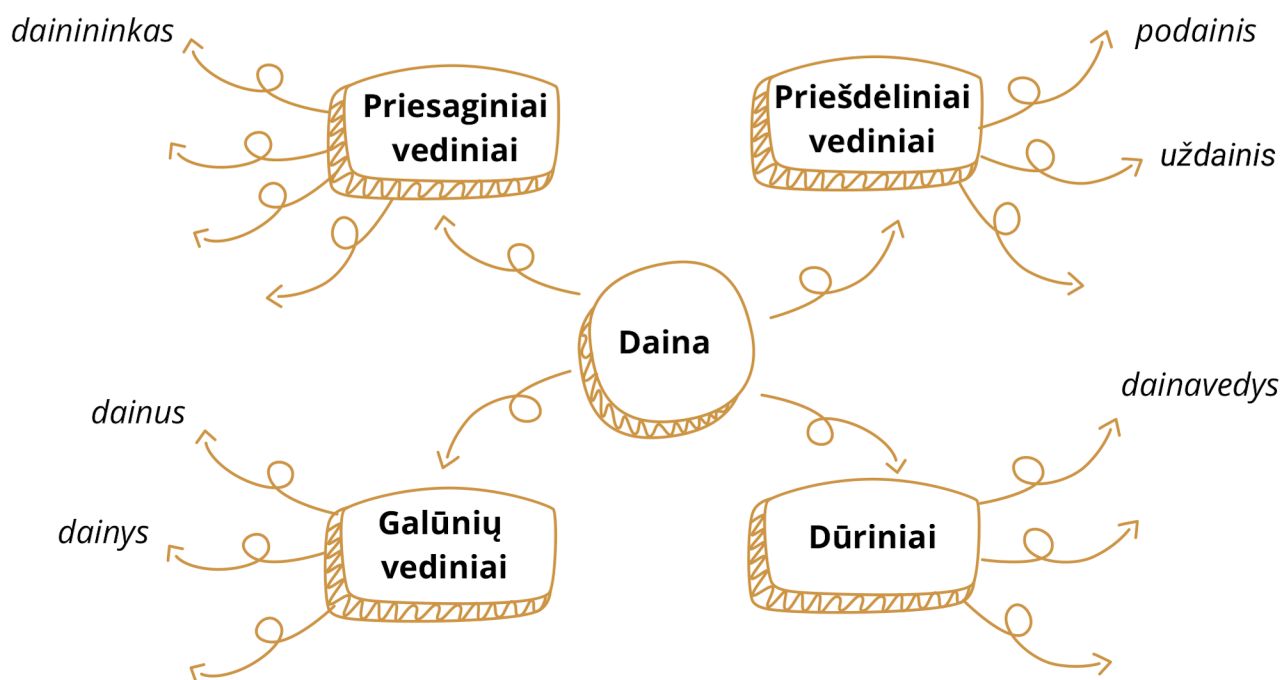
Kalnėlis – _____

Rugiapjūtė – _____

Linamynis – _____

! Jei abejojate, naudokitės žodžių darybos vedliu (žr. *Naudingos nuorodos: Žodžių darybos vedlys*).

5 uždutis. Jūsų bendraamžiai nusprendė ištirti, kokių žodžių, turinčių šaknį *dain-*, galima rasti lietuvių kalbos žodynuose. Remdamiesi žodynais (žr. *Naudingos nuorodos*), papildykite žodžio *daina* lizdą.

Rašymui

A series of horizontal lines for writing, consisting of 20 evenly spaced lines across the page.